

Bronnen:

1. J.G.C. Joosting. Inventaris van het archief van de Heerlijkheid Ruinen, Leiden 1907, No. 63, regest 1.
2. Twentse Post, jrg. 6, no. 9, 1967, 2-11.
3. Dr. J. Naarding. Uit Ruinen's verleden. Meppel 1962.
4. Mr. G.J. ter Kuile, O.B.O I, 1963, regest 60.
5. J. Bos e.a., Huizen van stand. Meppel/Amsterdam 1989, 86.
6. Ir G. ter Braake. Drentse Havezaten. Meppel 1987, 65.
7. J. Geerdink. Eenige bijdragen tot de geschiedenis van het Archidiaconaat en Artspriesterschap Twenthe. Vianen 1895, 404 (herdruk 1978, Smit Hengelo).
8. M.G.E. van Harten-Fransen. Grepen uit de historie van Borne, deel I, Borne 1984, 16^e blad (van de niet genummerde pag's).

BORNE IN DE JAREN TWINTIG 10

Een deel van Borne lag aan “de overkant” van de spoorlijn, we zullen eens kijken wat de “V.V’-gids” uit 1923 hierover weet te melden:

Nemen wij nu een kijkje aan de overzijde van de spoorlijn, dan valt ons oog eerst op de American Refined Motor company, een fabriek van motoren. Direct daarachter staat een weverij van de N.V. Stoomspinnerijen en –Weverijen voorheen S.J. Spanjaard. Daartegenover ter linkerzijde een rij arbeiderswoningen, in de wandeling de “Rooie lap” genaamd; en nog verder op treft ons door frisheid en aardigen aanleg een compleet dorp van nieuwe burgerwoningen.

De American Refined Motor Company was gevestigd in de in 1909 grotendeels door brand verwoeste machinefabriek die Ledeboer oorspronkelijk aan de Deldensestraat had gebouwd. In wereldoorlog twee werden de gebouwen door de Duitsers gebruikt voor opslag van materiaal. Aan het einde van de oorlog staken diezelfde Duitsers de gebouwen in brand. De tegenwoordige woonwijk ter plekke, “Het Refined”, is nog genoemd naar deze fabriek. De tegenover deze wijk liggende rij huizen, de “Rooie lap” is er nog steeds alsook de “*nieuwe burgerwoningen*” die verderop rechts van de weg een bonte verzameling van gebouwen blijkt te omvatten, samen met de daarachter gelegen Spanjaardwijk.

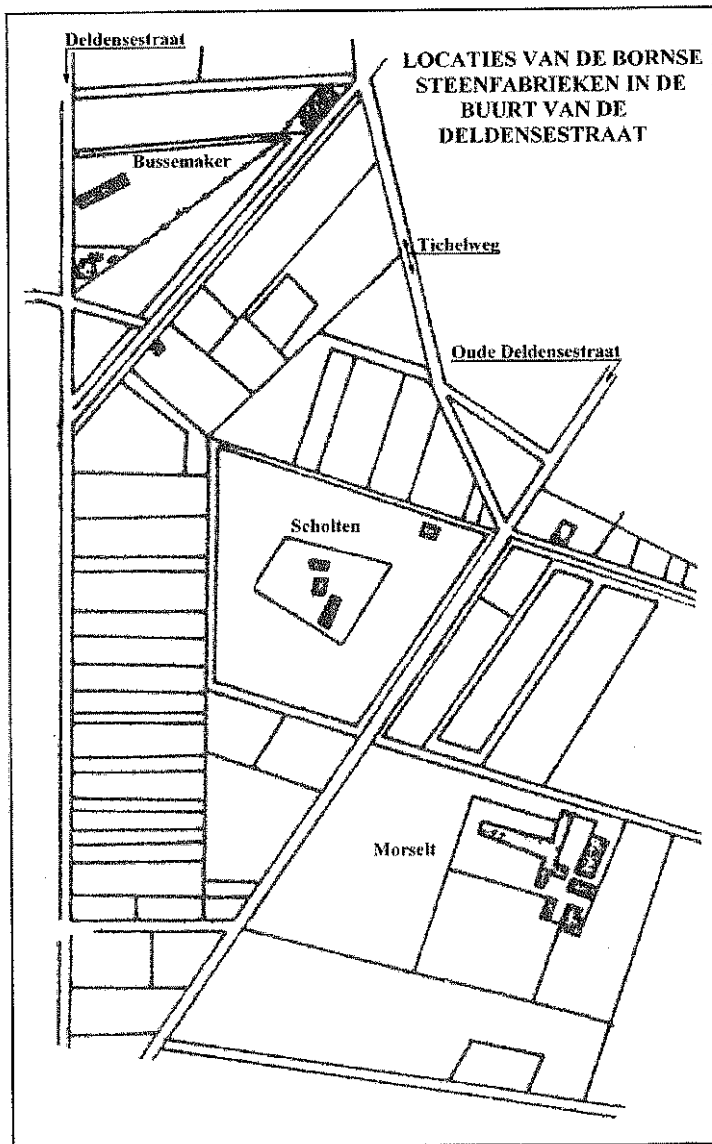
Deldensestraat met een bonte verzameling aan gebouwen...

Verlaten wij het dorp langs het “Spanjaards gat”, een waterreservoir ontstaan door het uitgraven van klei voor een sedert jaren verdwenen steenbakkerij, dan bereiken we na circa 5

minuten het buitengoed "de Kerkendennen", bezitting van den heer I.J. Spanjaard Dz., wien ook het aangrenzende "Letterveld" toebehoort! Het landgoed, hoewel nog jong van aanleg, is niettemin reeds aantrekkelijk; een wandeling daarheen kan dan ook ten zeerste worden aanbevolen. Toegang wordt uitsluitend verleend aan houders van wandelkaarten, die verkrijgbaar zijn in het informatiebureau voor Vreemdelingenverkeer.

Met het "Spanjaards gat" worden de kleigaten bedoeld waarvan de kleinste intussen reeds is gedempt t.b.v. woningbouw. Het landgoed "de Kerkedannen" is ook al spoorloos, hoewel er in het vrij nieuwe wijkje Kerkedannen, kapitale woningen zijn neergezet. Het Letterveld, dat ook bij het landgoed behoorde, is herschapen in een flinke woonwijk en vormde het begin van "de grote sprong over het spoor" eind jaren zestig. Een landgoed kan blijkbaar snel verdwijnen...

Op onze wandeling naar dit landgoed zien wij op eenige afstand van den grintweg twee schoorsteenen oprijzen behorende bij de steenfabrieken van de N.V. Bornsche steenfabriek

van H. Morselt & Zoon en de firma H.H. Scholten.

De grondstoffen van het fabriekaat levert de dikke kleilaag die, zoals boringen hebben uitgewezen, den ondergrond vormt van bijna geheel Twente. Bij de Bornsche steenfabrieken ligt de laag slechts eenige meters beneden de oppervlakte en is dus gemakkelijk te bereiken. Boven deze blauwe klei, die in vroeger tijd door de zee werd gevormd, treft men een diluviale zand en grindlaag aan, waarin enkele malen fossielen (w.o. haaiantanden, ammonieten) gevonden werden. De diepe kuilen vormen een aangename afwisseling in het overigens vlakke landschap, ze geven daarbij een duidelijk beeld van de geologische gesteldheid van den bodem en waren daarom reeds meermalen het onderwerp van onderzoeken op geologisch gebied.

De namen Tichelweg en Steenbakkersweg geven nog steeds globaal aan in welke buurt de steenfabrieken hun producten produceerden. Reeds kort na 1811 werden er daar door Jan

Hemmelder stenen gebakken. Er werden door hem o.a. in 1814 stenen geleverd voor de Oude

Kerk en de Weme in het dorp. Al eerder, rond 1650, was er sprake van een steenbakkerij op het Tichelkamp. Later, na 1861 werd er opnieuw geticheld, nu door een aantal heren waarvan uiteindelijk Adam Bussemaker de enige was die er mee doorging. De zaken gingen echter niet goed en zo werd de fabriek in 1873 afgebroken en, met het kleigat, aan S.J. Spanjaard verkocht. Waarschijnlijk in 1864 had B.H. Scholten reeds een concurrerende steenfabriek gesticht in de nabijheid van die van Bussemaker. De fabriek is in productie gebleven tot 1969. Deze fabriek lag op de plaats waar tegenwoordig de Cementbouw b.v. zijn domicilie heeft. Ook de broers Herman en Frans Morselt hebben in deze buurt lange tijd stenen gebakken, o.a. voor de R.K. St. Stephanuskerk die in 1888 gereed kwam. Ook deze productie is gestopt. In 1974 is dit terrein, samen met dat van Scholten verkocht, waarmee een definitief einde kwam aan het tichelen op het Bornseveld.

We lezen verder in de "V. V."-gids:

Naast de fabrieken en bedrijven op onze wandeling aangetroffen, willen wij ook wijzen op de Zeepfabriek "De eikel" van de firma H. Rierink Jr., tegenover het station, de N.V. Twentsche IJzer- en Metaalgieterij aan de Almelosche straat, de meubelfabrieken van de firma Nijhof & Kwast en van H. Brok & Zn., de houtzagerij van de Gebr. IJzereef en ten slotte de Coöperatieve Landbouw-Aankoopvereniging "Boerenbond" annex meelmolen.

Hiermede eindigt onze ommegang door het dorp.

Behalve de "Boerenbond" zijn bovengenoemde zaken allen reeds lang verleden tijd. De Boerenbond heeft het nog het langste volgehouden om uiteindelijk, als terreinuitbreiding, in de Quarkfabriek op te gaan. De houtzaagmolen van IJzereef, de "Dickers Møl", was al in 1905 gesloopt. Jammer, zo'n markant gevaarte zou ook nu nog een lust voor het oog zijn geweest... Met deze ontboezemingen eindigen de beschrijvingen over de toestand van ons dorp rond 1923, volgens de toenmalige "V. V"-Borne gegevens.

Chroniqueur.

Nog leverbare uitgaven via de Heemkundevereniging Bussemakerhuis:

Titel	Prijs *
Landweren, Borgen & Postwegen, grepen uit de historie van Borne; Mw.M.G.E. v. Harten Fransen.	€ 7,50
Borne, historie en volksverhalen, 1987, Redactie B. en B.	€ 4,50
Veertig jaar later. Bespiegelingen bij het 8 ^{ste} verenigingslustrum 1962 – 2002, Redactie B. en B..	€ 7,50
Och ewig is so lang. Zeven eeuwen Weleveld. Landgoed, havezate en bewoners, 2003, Jet Spits.	€ 27,95

* = prijs exclusief porto.

De uitgaven zijn verkrijgbaar bij de penningmeester van de vereniging, de heer A.J. Linthorst, Zuid Esch 46, 7622 DA te Borne, ☎ 074 266 70 07 en in de boekhandel.